

Tim de Ondernemer of: de dag dat juf Eva zich versliep

Het JOG onderzoekt
de ondernemende houding

Met hulp van het Saxion-lectoraat Vernieuwingsonderwijs onderzoekt een groep jenaplanners de plek van de ondernemende houding in ons concept en in onze onderwijspraktijk. In lijn met hun narratieve onderzoeksmethode bespraken de JOG-leden ook hun persoonlijke ervaringen. Eva van den Berg vertelt over bovenbouwer Tim en wat het van een stamgroepleider vraagt om ondernemingszin te stimuleren.

Geert Bors

De videoschermmpjes staan weer aan. De JenaplanOnderzoeksGroep, kortweg JOG, is bijeen in virtueel contact. Het is de beurt aan Eva van den Berg om te bespreken welke inzichten zij heeft opgedaan in het onderzoek naar 'de ondernemende houding'. Inzichten uit de literatuur over het doen van narratief onderzoek. Over het stimuleren van een ondernemende houding op school. Inzichten uit de interviews met stamgroepleiders. "Bij veel onderwerpen gingen mijn

gedachten onwillekeurig steeds naar Tim. Hij zal nu 17 of 18 zijn en hij heeft vier jaar bij mij in de groep gezeten. Eén jaar in de middenbouw en daarna drie jaar in de bovenbouw." Tim, vertelt Eva, was de zoon van een cafébaas. En Tim wist zeker dat hij die kroeg van zijn vader wilde overnemen. "Hij heeft me letterlijk gevraagd: 'Wat moet ik leren als ik ondernemer wil worden?'" Een goede vraag aan een beginnend stamgroepleider, vond Eva.

"In de vier jaar dat hij bij me zat heeft hij me altijd een spiegel voorgehouden: waarom moet ik dit doen? Waarom is dit relevant? Van tekenen (vond hij onzin) tot spelling (vond hij moeilijk), maar de ondernemende houding zat erin. Het zat hem in het bloed." Pas heeft Eva een foto gezien van Tim: hij helpt nu in de kroeg en ze weet zeker dat het hem gaat lukken om die onderneming over te gaan nemen. Dat bracht haar bij de belangrijke vraag hoe we in ons onderwijs

ruimte kunnen maken voor deze kinderen.

Petersen en de Groepswet

Het JOG verdeelde de te lezen literatuur – van hedendaags tot klassiek – en Eva viel de eer te beurt via de blik van ondernemingszin Peter Petersens *Het Kleine Jenaplan* nog eens te lezen. "Ik ben terug naar de roots gegaan en kwam drie grote inzichten tegen: eerste dat een kind ruimte moet krijgen om aan de slag te gaan. Wil je een ondernemende houding bij kinderen bevorderen, zorg dan voor mogelijkheden in tijd en ruimte." Daarbij, zo zag Eva weer onderstreept in Petersens bondige boekwerk, hoef

jij als stamgroepleider niet als enige te zorgen voor een gezonde balans tussen ruimte geven en sturing bieden. "Daarvoor heb je ook de kracht van de groep, zoals Petersen die formuleert in de 'groepswet.'" Een goede stamgroep heeft een cultuur waarin duidelijk is welke ruimte een individu kan nemen en wanneer dat begint in te gaan tegen de groepsregels. En ten derde gaat het om oefenen: "Wil je je groep brengen bij een ondernemende houding, dan moet je werken aan routines, aan gewoontevorming in je groep. Plan de tijd en ruimte in zodat goede gewoontes ingeslepen kunnen raken. Dat haalde ik eruit." De hedendaagse artikelen

die ze las, over het herkennen van ondernemingszin, onderschreven die noties en benadrukten dat ook de omgeving voorbij de school van belang is.

Luisterend naar de voorbeelden die stamgroepleiders geven in de interviews – de activiteiten, de projecten, de vragen – concludeert Eva dat ondernemerschap geen losstaand vak kan zijn: "Als je goed kijkt, kun je het eigenaarschap, de zin om aan te pakken, stimuleren in zo'n beetje alle onderdelen van het onderwijs. Het is een van die overstijgende essenties, die zorgen voor verbinding tussen vakgebieden."

Foto: Judith Knapp

De factor tijd

Wat haar opviel in haar eigen interviews met stamgroepleiders en schooldirecteuren, en ook het lezen van die van anderen: de factor tijd, die vaak als belemmering wordt aangedragen. “Door een ervaren gebrek aan tijd – omdat we de tijd niet maken, zeg ik dan – kan de vraag van een kind naar de achtergrond verdwijnen.” Dat is geen verwijt, maar een constatering om op verder te denken. Eva ziet het denken in onmogelijkheden, in tijdsdruk om tot resultaat te komen, ook terug in hoe zichzelf in de onderzoeksgroep soms reflecteert: onzekerheid over of er wel genoeg uit de interviews komt. Of mensen genoeg vertellen. Ongeduld over of de voorbeelden niet wat rijker kunnen. “Maar maken we de focus op het resultaat dan niet belangrijker dan het genieten van het proces? Lees ik dan de verslagen nog eens, dan zie ik ze bol staan van verhalen en pedagogische situaties. Het ondernemen gaat de hele tijd door – tijdens de blokperiode, tijdens projecten, boekenkringen, vergaderingen, de Lego League.” Eva volgt medeonderzoeker Gertine Vorstelman in haar analyse dat wat je als stamgroepleider kunt doen in het stimuleren van een ondernemende houding meer zit in je houding dan in actief optreden. “Het zit ook in het onverwachte. En in de dingen die je automatisch al doet zonder dat je doorhebt dat het een ondernemende houding stimuleert – neem bijvoorbeeld het even achterover leunen, de ‘luie stamgroepleider’ zijn. Door letterlijk even niks te zeggen kun je het initiatief bij kinderen leggen.” Het vertrouwen dat het goed komt, dat je kinderen ruimte kunt geven en kunt

loslaten komt vaak met de jaren, constateert Eva.

School: bolwerk of netwerk?

Jaap Meijer heeft geluisterd en concludeert dat de stamgroepleider en het kind hier aan elkaar vastzitten: “Als stamgroepleider moet je je voortdurend bewust zijn van je rol, wat je denkt, wat je doet, wat je voorleeft. Als schoolleider voor je team ook, trouwens.” Klopt, zegt Eva, “alleen zijn wij als leraar, als stamgroepleider, misschien zelf niet zo gewend om ondernemend te zijn, om afstand te durven, te laten gebeuren. Het gaat erom iets echt te willen – niet omdat het moet, maar omdat het vanuit jezelf komt.”

Ook Daphne ziet dat: “Tim is zo’n kind dat door veel andere leerkrachten misschien gezien was als lastig of druk. Juist de onderscheidende kinderen laten zien dat onderwijs veel meer kan zijn en andere dingen van ons kan vragen. Er zijn kinderen waarvan je kunt zeggen dat ze hun ondernemende houding niet verleerd hebben ondanks het schoolsysteem.” Precies, vindt ook Eva: “Te vaak zijn scholen een bolwerk in plaats van een netwerk. Dan wordt er van bovenaf bepaald in plaats van met en van elkaar geleerd. Zoiets als een ondernemende houding kun je ook als team samen ontwikkelen. Door het tot een belangrijk thema in je school en je team te maken. Door verbindingen aan te gaan met de ‘echte wereld’ buiten de school. Door het te oefenen. Door het te willen. Dan kun je samen oefenen, doen, reflecteren wat er goed ging en beter kan, door bij elkaar in de groep te kijken.”

Terug naar Tim: die ene ochtend...

Even houdt Eva een denkpauze. Dan komt ze terug bij Tim: “Onze kinderen helpen ons ook. Tim hielp me door vragen te blijven stellen. Als ik geen goed antwoord had, bijvoorbeeld op de vraag waarom we een tekening moesten maken, hoefde hij het niet te doen en verzon hij een alternatief. Bijvoorbeeld de tekeningen verzamelen.” Het gaafste verhaal heeft Eva voor het laatst bewaard: “En bij de mooiste dag met Tim was ik eigenlijk niet. Ik versliep me zo erg dat ik om 10.15 door de schoolleider werd gebeld. Ze hadden me tot die tijd niet gemist.” Tim had de stadia van leerling naar gezelschap naar meester inmiddels grondig doorlopen, lag goed in de groep en wist intussen precies hoe het bij Eva reilde en zeilde in de stamgroep. Eva: “Onder leiding van Tim was de klas aan de slag gegaan. Projectwerk eerst. Ze vonden het jammer dat ze straks niet naar gym konden, want daar hadden ze mij bij nodig, maar ze waren zelf vast hun dag begonnen. Ik was er om 10.45. ‘Hoe heb je dat aangepakt?’, vroeg ik Tim. Hij antwoordde: ‘Gewoon, ik heb de leiding genomen en gezegd dat iedereen aan het werk moest, omdat we anders onze tijd zouden verdoen.’”

Dit artikel is het verslag van een tussenmoment in het onderzoek van het JOG naar de ondernemende houding. Een volledig verslag in boekvorm van de onderzoeksgroep mag je verwachten in het nieuwe schooljaar. Tim is een pseudoniem.

Vraag jezelf steeds af: hoe worden de kinderen hier beter van?

”

Fotografie: Larissa Rand

Met het aanbreken van de zomervakantie gaat Jaap Meijer met pensioen. Niet alleen hoofdredacteur Geert Bors, maar diverse andere jenaplanners hadden nog wel een vraag aan Jaap. En dus gaat hij in vogelvlucht en tegelijkertijd met de diepgang en het geduld dat we van hem kennen door zijn loopbaan als stamgroep- en schoolleider en voorman van de NJPV.